

17 NŌVEMA 2022

Sīpinga fo'ou ke toe lelei ange 'a hono tokonia 'o e fānau 'oku vivili taha 'a 'enau ngaahi fiema'ú

- **HON JAN TINETTI**

'Oku tukupā 'a e Pule'angá ki hono fa'u 'o ha fa'unga ngāue te ne faitokonia lelei ange 'a 'etau fānau mo e to'utupu 'oku vivili taha 'a 'enau ngaahi fiema'ú, ko hono fakahā ia 'e he Tokoni Minisitā 'o e Akó, Jan Tinetti, 'i he 'ahó ni.

Na'e kamata 'a e Toe Vakai'i 'o e Ngaahi Fiema'u Vivili Tahá (Highest Needs Review) 'i 'Epeleli 2021 pe'a na'e toki fakakakato 'eni kumuí ni mai, 'o ma'u mai ai 'a e ngaahi fakahū fakakaukau 'e 1100.

"Hili 'a e ngaahi fakakaukau na'e ma'u mai meí he toe vakai'i, kuo tali ai 'e he Pule'angá ha ngaahi liliu lahi ke fakapapau'i 'oku fakalato 'a e ngaahi fiema'u 'a e kau ako 'oku vivili taha 'a 'enau ngaahi fiema'ú," ko e lau ia 'a Jan Tinetti.

"Oku mau 'inivesi 'a e \$1.2 piliona 'i he ta'u takitaha ki he tokoni fakaakó, kae hili ange iá 'oku mau 'ilo ko e ngaahi tokoni ko ia 'oku 'atā atu ma'a kinautolu 'oku vivili taha 'a 'enau ngaahi fiema'ú na'e movetevete 'i he sio fakahisitōliá pea ko e tokolahī 'o 'etau fānaú mo e to'utupú 'oku 'ikai ke nau ma'u atu 'a e tokoni 'oku nau fiema'ú, 'i he taimi 'oku nau fiema'ú ai iá.

"Ke fakapapau'i 'oku toe lelei ange 'a e fa'unga tokoní ki he 'uhinga na'e fokotu'u aí, 'e kamata'i ha founa ngāue fetuiaki te ne fokotu'u ha hoa ngāue 'i he vaha'a 'o e tokotaha akó, hono kāingá pea mo e senitā ako tokamu'a pe 'apiakó. 'E 'oatu ai 'i hení ki he fānaú mo e kāingá ha fili lahi ange mo nau mapule'i 'a e fōtunga 'o e tokoní mo e ngaahi me'a 'oku ngāue lelei taha kiate kinautolú," ko e lau ia 'a Jan Tinetti.

"Ko hono toe fa'u fakataumu'a pau ange 'o 'emau tokoní ma'a e kau ako 'oku vivili taha 'a 'enau ngaahi fiema'ú ko ha me'a tefito ia 'oku fakamu'omu'a 'e he Palani Ngāue ki he Tokoni Fakaakó (Learning Support Action Plan) 2019-25 'a e Pule'angá.

'E fakakau 'i he fa'unga fo'ou ko 'ení 'a e ngaahi poloka langa 'e fitu ki he liliú:

1. Ko ha fa'unga fakahoko sēvesi fo'ou;
2. Ngaahi tokoni 'oku fa'u fakataumu'a pau;
3. Ko ha kupu fekau'aki faka'apiako 'oku mā'opo'opo mo fakakau kotoa ki ai;
4. Ngaahi tokoni fakaako ma'a e fānau ako Maulí mo e Pasifikí mo honau kāingá mo e ngaahi fāmilí 'a ia 'oku fa'ufa'u 'e he kakai Maulí mo e Pasifikí;
5. Ko ha kau ngāue lototo'a, poto mo nau ma'u 'a e taimi ke nau ngāue atu ki ai;
6. Ko ha sīpinga fakapa'anga fo'ou ke poupou ki ha founa ngāue 'oku fakataumu'a pau mo ngaofe ngofua; pea mo hano
7. Fakamālohi'i ange 'a e fekau'aki mo e ngaahi va'a ngāue kehé.

"Ko e ngaahi poloka langá ko ha ngaahi liliu lototo'a, taimi lotoloto ki he lele lōloá 'a ia 'e fiema'u ki ai ha taimi ke fa'ufa'u mo fakahoko lelei ai, pea 'e fiema'u ki ai ha 'inivesi lahi mo hokohoko atu.

'E ngāue fakataha 'a e Potungāue Akó mo e Whaikaha ke fa'u mo kamata'i 'a e founa ngāue fo'ou pea nau līpooti fakafoki atu ki he Kapinetí 'i he konga loto 'o e ta'u kahaú.

"Oku felāve'i 'eni mo hono kamata'i 'o ha liliu 'e tu'uloa. 'I he lele nounouú, lolotonga 'o hono fa'u 'o e sīpinga ngāue tu'uma'u fo'oú, 'e fakamā'opo'opo 'e he Potungāue Akó 'a e sīpinga ngāue lolotongá koe'uhí ke toe faingofua ange ki he fānaú mo honau kāingá ke nau ma'u atu ai 'a e tokoni 'oku nau fiema'ú.

“E toe tokonia foki ‘a e kau ngāue faiakó ke nau fakahoko ha ako fakapolofesinale mo e fakalakalaka ke toe langa hake ‘a ‘enau ngaahi pōto’í mo e lototo’á ‘i he fengāue’aki mo e fānau ‘oku vivili taha ‘a ‘enau ngaahi fiema’ú.

“Oku ou fie fakamālō atu ki he tokotaha kotoa pē – kau ai ‘a e ngaahi mātu’á, kau faiakó, ngaahi kulupu ‘a e kakai faingata‘a’ia fakaesinó mo e ngaahi kautaha kehe kau ai ‘a e Kulupu Fale’í - na‘a nau tānaki mai ki he halanga ngāue ki he toe vakai’í. Ko e ngaahi fakakaukau na‘e ‘omai ko ‘ení ‘oku mahu’inga ‘aupito,” ko e lau ia ‘a Jan Tinetti.

Ke lau ‘a e līpooti ki he le‘o ‘o e ngaahi kupu fekau‘aki ki he Toe Vakai’í ‘o e Ngaahi Fiema‘u Vivili Tahá, na‘e fa‘u ‘e he NZCER: fehokotaki‘angá <https://www.education.govt.nz/highest-needs-change-programme>